

DANE A SOCIÁLNE ODVODY AKO HLAVNÝ ZDROJ FINANCOVANIA VEREJNÝCH VÝDAVKOV

(zhrnutie)

I. Rámcové vymedzenie daní

1. Na čo slúžia dane?

- na financovanie ver. výdavkov (*alokačná funkcia* – s tým, že presmerováva finančné toky v ekonomike); podľa konceptu min. vlády (nezámerná alokácia): na financovanie iba základných úloh vlády,
- nie na ovplyvňovanie chodu ekonomiky - ako nástroj anticyklickej fiskálnej politiky (*stabilizačná funkcia* – uznávaná zástancami keynesiánskej ekonomickej školy)
- nie na ovplyvňovanie príjmových rozdielov v spoločnosti (*distribučná funkcia* – uznávaná zástancami keynesiánskej ekonomickej školy).

2. Čo znamenajú/prinášajú dane a sociálne odvody?

- zásah do vlastníctva jednotlivca a nútené presmerovanie zdrojov – narúša sa prirodzená /efektívna alokácia zdrojov
- oddelenie tvorby a rozdeľovania bohatstva

3. Princípy a zdaňovania, napr.:

- princíp schopnosti platiť (predstava, že dane by mali byť zvyšované so zvyšujúcim sa príjmom ich platiteľov: základ pre progresívne zdaňovanie, ale aj proporcionálne)
- princíp úžitku (vyjadrujúci požiadavku, že veľkosť dane by sa mala odvíjať od hodnoty služby, ktorú získava daňový poplatník. Na jeho zabezpečenie sa používajú poplatky. Zástancovia tohto princípu tvrdia, že je oveľa efektívnejší a menej škodlivý ako dane určené na základe schopnosti platiť, keďže daň nie je použitá na rozdeľovania bohatstva členov spoločnosti a daňovník je viac motivovaný platiť, i keď na základe „vynútenej“ výmeny zo strany štátu.

4. Typy daní (podľa dopadu na ekon. kategórie)

- dane zo mzdy a nákladov práce: sociálne odvody / soc. „poistenie“ (od r. 1883 – Bismarck),

- dane z príjmov fyzických osôb (koncom 18. st. v Anglicku: 1-10%, v USA v r. 1861 vo výške 2%), progresívna¹ (1913, 1-7%), proporcionálna / „rovná“ (1940, Jersey, 1947, Honk Kong), r/degresívna, daň z hlavy (paušálna daň), negatívna dôchodková daň [ČSR – 20. roky, M. Friedman]),
- dane zo zisku (daň z príjmov právnických osôb),
- dane zo spotreby (DPH, spotrebné) – DPH v 1954 (Fr.), spotrebné dane,
- dane z majetku,
- dane zo zahranično-obchodných transakcií.

5. Dôsledky

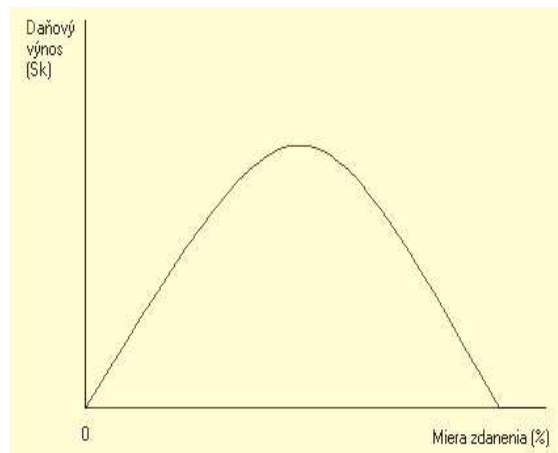
Dane napríklad:

- finančne zaťažujú subjekty, tým znižujú reálne peňažné aktíva, disponibilné príjmy a znižujú život. štandard platiteľov,
- zvyšujú mieru čas. preferencie, spotreby a znižujú mieru investovania a/alebo úspor,
- znižujú motiváciu podnikateľ a/alebo pracovať,
- narúšajú prirodzenú alokáciu zdrojov,
- narúšajú kalkulačný cenový mechanizmus.

II. Praktické problémy, súvisiace s daňami

- vzťah medzi mierou zdanenia (sadbami) a príjmami verejných rozpočtov z daní (Lafferova krivka),
- spôsoby merania daňového zaťaženia (vrátane vykazovania dňa daňovej slobody a prepočtu priemerného daňového a odvodového zaťaženia nákladov práce),
- daňové zaťaženie: vplyv na disponibilné príjmy ľudí a ich ekonomické rozhodnutia.

Lafferova krivka

¹ Progresívne zdanenie napríklad znižuje motiváciu pracovať a/alebo šoriť.

Prístupy k daňovej a odvodovej, respektíve finančnej, záťaži na Slovensku²

Štandardne sa uvádzajú tri spôsoby daňové zaťaženia občanov krajine:

1. Daňová kvóta (najmä daňová kvóta II.)
2. Priemerné daňové a odvodové zaťaženie nákladov práce
3. Pomer verejných výdavkov k HDP

Ad 1. Daňová kvóta II.

Na verejnosti sa najčastejšie prezentuje ako daňové zaťaženie ako pomer príjmov z daní a sociálnych odvodov, teda tzv. daňová kvóta II.

Daňová kvóta II by sa však nemala dávať do rovnosti s daňovým, respektíve finančným zaťažením obyvateľov napríklad z nasledujúcich dôvodov:

- nezahŕňa povinné finančné odvody, ktoré subjekty musia platiť do iných inštitúcií ako je verejná správa;
- zmena príjmov z daní automaticky neznamená aj adekvátnu zmenu záťaže obyvateľov platbami týchto daní, a to aj vo vzťahu zmene k HDP (ktorý nie je priamym daňovým základom pre všetky dane);
- nezohľadňuje prenášanú daňovú záťaž do budúcnosti v podobe deficitného hospodárenia verejnej správy.

Daňová kvóta II nezahŕňa celú škálu povinných finančných odvodov, konkrétne tie, ktoré občania musia platiť do iných inštitúcií ako sú tie vo verejnej správe. Patria medzi ne rôzne povinné poplatky, povinné zmluvné poistenie, koncesionárske poplatky a ďalšie povinné platby. Počnúc rokom 2005 ním je aj povinné dôchodkové sporenie, ktoré sa zavádza ako kapitalizačný pilier nového dôchodkového systému. Keďže však bude občanmi³ odvádzané na ich vlastné účty v súkromných dôchodkových správcovských spoločnostiach (viac v kapitole Sociálna politika), tak tieto platby budú vyčlenené z oficiálnej vykazovaných odvodových príjmov (v rámci daňovej kvóty II). Rovnakou, povinne vynuconou, finančnou záťažou však ostanú. Preto by sa mali vykazovať v rámci daňovej kvóty III (tabuľka 1).

² Text vychádzajúci najmä z GONDA, P.: „Verejné financie“. In: *Slovensko 2004. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Inštitút pre verejné otázky. Bratislava, 2004.

³ Dôchodkové sporenie je v druhom (kapitalizačnom) pilieri povinné pre tých, čo prvýkrát vstupujú na trh práce v roku 2005

Tabuľka 1

Vymedzenie daňových kvót v podmienkach Slovenska

Daňová kvóta III	Daňová kvóta II	Daňová kvóta I	Príjmy zo všetkých daní k HDP (dane z príjmu, zo zisku, kapitálových výnosov, dane zo mzdy, dane z majetku, DPH, spotrebné dane a iné domáce dane z tovarov a služieb, dane z medzinárodného obchodu).
			Príjmy z povinných odvodov do fondov sociálneho a zdrav. zabezpečenia k HDP (poistenie v nezamestnanosti, garančné, nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie – PAYG*)
			Príjmy z iných povinných odvodov a poplatkov k HDP (koncesionárske poplatky do STV a SRo, odvody výrobcov a dovozcov do Recyklačného fondu, licenčné poplatky, poplatky za povinnú certifikáciu, povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla, diaľničné nálepky, odvody do ÚFT, odvody bánk do Fondu ochrany vkladov, povinné starobné dôchodkové sporenie** a iné).

Poznámka: DPH – daň z pridanej hodnoty, HDP – hrubý domáci produkt, PAYG – priebežný systém financovania, STV – Slovenská televízia, SRo – Slovenský rozhlas, ÚFT – Úrad finančného trhu.

* Verejné dôchodkové poistenie (spravované v súčasnosti Sociálnou poisťovňou) zahŕňa starobné dôchodkové poistenie, invalidné poistenie a od 1. januára 2005 aj tzv. rezervný fond solidarity.

** Dôchodkové sporenie v druhom pilieri (v dôchodkových správcovských spoločnostiach) bude od 1. januára 2005 povinné pre tých, ktorí vstupujú na trh práce.

Zdroj: autor; Sud'a, 2003.

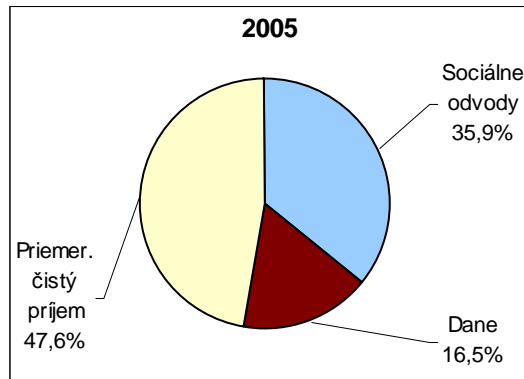
Rozšírenie daňovej kvóty o ďalšie povinné platby však nerieši podstatnejší ekonomický problém. Neplatí totiž, že nižšie sadzby daní (menšie zaťaženie obyvateľov) sa rovnajú nižšiemu pomeru príjmov z daní k HDP. Naopak, aj v podmienkach SR sa prejavoval trend nižších sadzieb a vyšších príjmov z nich, respektíve aj naopak. HDP tiež nemožno považovať za jednoznačný daňový základ pre všetky dane (keďže pre nepriame dane je to spotreba, resp. pre dane z príjmov je to adekvátny príjem. K tomu sa navyše pridávajú rôzne faktory, ktoré vplyvajú na rast HDP, osobitne v tak zaostávajúcej ekonomike akou je Slovensko. Pomery každej dane k jej daňovému základu by preto malo byť bližšie k skutočnému zaťaženiu ako oficiálne vykazovaná daňová kvóta. Z praktických dôvodov je ťažko realizovateľné.

Ad 2. Priemerné daňové a odvodové zaťaženie nákladov práce

Ucelenejším (ale nie postačujúcim) spôsobom vykazovania daňového zaťaženia je alternatívny prístup priemerných daňových a odvodových nákladov zamestnanca a zamestnávateľa k priemerným nákladom práce zamestnávateľa. Podľa tohto prístupu a prepočtov Združenia daňových poplatníkov Slovenska – ZDPS (Sud'a, 2003) tvorilo daňové a odvodové zaťaženie z priemerných nákladov práce až 52,7 % a na rok 2004 a 2005⁴ sa odhaduje na 52,4 % (Graf 1). Uvedený spôsob a ani oficiálne vykazované daňové a odvodové príjmy nezohľadňujú aj vzniknuté nároky na financovanie vyšších výdavkov ako príjmov v roku (deficit).

⁴ Podľa aktuálnych údajov (z r. 2006), získaných po napísaní kapitoly „Verejné financie“, in: *Slovensko 2004. Súhrnná správa o stave spoločnosti*.

Graf 1: Priemerné daňové a odvodové zaťaženie nákladov práce v SR

Zdroj: www.hayek.sk, graf autor.

Ad 3. Pomer verejných výdavkov k HDP

Keďže sa predpokladá, že v bežnom roku vzniknutý deficit medzi príjmami a výdavkami je v prevažnej miere prenesenou záťažou na daňových platiteľov v nasledujúcom období, tak jednou z alternatív merania daňovej záťaže je pomer verejných výdavkov k HDP (v %). V súčasnosti to používa ZDPS ako základ pre stanovenie tzv. „dňa daňovej slobody“ v podmienkach Slovenska, t. zn., že od začiatku roka (1.1.) sa počíta dané percento (vypočítané z pomeru verejných výdavkov k HDP) z počtu pracovných dní v roku. Podľa prepočtov Združenia daňových poplatníkov a Nadácie F.A. Hayeka bol stanovený v roku 2003 na 4. jún a v roku 2004 na 3. jún.⁵

⁵ Pozri www.hayek.sk.

Príloha

Vznik systémov sociálneho „poistenia“ vo vybraných štátoch

Štát	Úrazové poistenie		Nemocenské poistenie		Starobné poistenie		Poistenie v nezamestnanosti		Rodinné prídavky
	Dobr.	Pov.	Dobr.	Pov.	Dobr.	Pov.	Dobr.	Pov.	
Belgicko	1903		1894	1944	1900	1924	1907	1944	1930
Dánsko	1898	1916	1892	1933		1891	1907		1952
Fínsko		1895		1963		1937	1917		1948
Francúzsko	1898	1946	1898	1930	1895	1910	1905	1914	1932
Holandsko		1901		1913		1913	1916	1949	1940
Nemecko		1884		1883		1889		1927	1954
Nórsko		1894		1909		1936	1906	1938	1946
Rakúsko		1887		1888		1927		1920	1921
Švédsko	1901	1916	1891			1913	1934		1947
Švajčiarsko		1911	1911			1946	1924		1952
Taliansko		1898	1886	1928	1898	1919		1919	1936
Veľká Británia	1906	1946		1911		1908		1911	1945
Austrália		1902		1945		1909		1945	1941
Kanada		1930		1971		1927		1940	1944
Nový Zéland		1900		1938		1898		1938	1926
USA		1930				1935		1935	

Zdroj: Večeňa (2001), Gonda – Novota – Dostál (2005)

Východisková literatúra:

HEYNE, P. (1991), *Ekonomický styl myšlení*. VŠE Praha, 1991 [14. kap.]

HAZLITT, H. ([1946] 2005), *Ekonomie v jedné lekci*. Alfa Publishing. Praha. 2005; z originálu *Economics in One Lesson*. 1946.

HAMPL, M. (2001), „Trojí přístup k veřejným statkům.“ *Finance a úvěr*, 51, 2001, č. 2 (dostupné například na www.financeuver.org a www.petergonda.sk)

Doplňující literatúra

BUCHANAN, J.M. (1998), *Verejné finance v demokratickém systému*. Brno. Computer Press.

FRIEDMAN, M.- FRIEDMANOVÁ, R. (2002), *Svoboda volby*. H&H Jinočany. 2002.

GONDA, P. (2004), „Verejné financie.“ In: Kollár, M. – Mesežnikov, G.: *Súhrnná správa o stave spoločnosti 2004*. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava. 2004.

GONDA, P. – NOVOTA, M. – DOSTÁL, O. (2005), *Návrh sociálnej reformy na Slovensku*. Stála konferencia občianskeho inštitútu. Bratislava, 2005 (dostupné například na www.konzervativizmus.sk a www.petergonda.sk).

MITCHELL, D.L. (2005), *The Economic Consequences of Government Spending*. <http://www.heritage.org>.

ROTHBARD, M. (2001), *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, 2001

TANZI, V. (2005), „The Economic Role of the State in the 21st Century.“ *Cato Journal*, Vol 25, No.3 (Fall 2005).

Večeňa, M. (2001), *Sociální stát – Východiská a přístupy*. Sociologické nakladatelství. Praha, 2001.